

Glada spelmannen är den moderna tiggaren

Alla älskar vi kultur, men när det är dags att betala svalnar ofta förälskelsen. De flesta av oss är faktiskt inte beredda att betala en spänn. Inte ens om det handlar om den absoluta favoritskivan eller favoritfilmen. Istället laddar vi enkelt, snyggt och smidigt ned vad som helst, när som helst, var som helst. Helt gratis. Allt till alla hela tiden.

MEDAN FIBERKABLARNAS FORMLIGEN tjocknar av torrents som blixtnsabbt svichar genom Sverige, skriver skivbolag och antipiratbyråer sig hesa och önskar att datamaskinen aldrig hade upfunnits. Under tiden spottar de malliga piraterna ur sig lillgamla blogginlägg om nät-anonymitet och vikten av integritet. Någonstans där emellan står en frälsarfigur som med upplysningsmannens nit skanderar: "Kultur till alla! Gratis! En bok för alla!"

När vi med skorrande modem lyckades få ner de första MP3-filerna från Napster för många år sedan var den fysiska produkten inte längre greppbar utan bestod i stället av ettor och nollor. Och mitt i allt var ingen beredd att betala längre. Hur skivan så snabbt kunde bli värdelös är svårt att begripa, speciellt med tanke på att produktionskostnaden och funktionen i stort sett är den samma. Kan det vara så att det som blivit gratis inte bara värderas lägre rent ekonomiskt, utan också känslomässigt?

Gemensamt för gratisprodukter är att vi inte lägger särskilt stor vikt eller värde vid dem.

FÖR ÄR DET inte så att det som är gratis kan kännas lite...plastigt? Gemensamt för gratisprodukter är att vi inte lägger särskilt stor vikt eller värde vid dem. De är slit och släng och utan emotionell betydelse. Pris tycks vara förknippat med kvalitet och därför är billigt dåligt och dyrt bra. Och när det billigaste av allt är gratis måste väl gratis vara sämst?

Journalisten Andreas Ekström har i den nyutkomna debattboken "Gratis?" flaggat för risken att en mecenatkultur uppstår i gratis-limbot, där konstnären förvandlas till en tiggare

som med mössan i hand får vara tacksam över allmänhetens allmosor. Men den glade spelmannen som enbart spelar för sitt höga nöjes skull är inte mer än en myt, om än en seglivad och unken sådan.

I **LINJE MED** att skivan värderas så lågt har upphovsmännens status förändrats. I dag förväntas konstutövaren skapa bara för att det är roligt. Med grund i klassiskt kulturförakt hörs uttalanden som "Det är ju roligt att spela", "Filmstjärnorna tjänar ju hur mycket som helst", "Musikerna måste inse att de inte kan få så mycket betalt".

Från samma läger framhålls ofta tjänster som Spotify och naturligtvis kommer fler lagliga gratisapplikationer utvecklas, men problemet kvarstår. Att inte vara beredd att betala en spänn för något man värderar och uppenbarligen vill nyttja är inte bara girigt, utan också ohållbart i längden. Vad vi riskerar är en, ursäktat uttrycket, kommersialisering av utbudet. Att som konstnär ägna sin dag åt att söka upp nya former för finansiering lär varken öka kreativiteten eller originaliteten. Och de som hamnar i kläm är de smala produktionerna, de som inte går hem på bilmackar eller i melodifestivaler.

I **GRUND OCH** botten handlar allt om vår syn på kulturens värde. Vill vi att kultur ska vara mer än en förbrukningsvara måste vi återigen erkänna musikern, skådespelaren och konstnären som yrkesutövare med rätt till skäligen ersättning. För någon rätt att få saker gratis finns inte. Dessutom är ju det som är gratis ofta ganska värdelöst.

John Granlund

JOHN GRANLUND

Alla måste skratta

Fråga: Hur många feminister behövs det för att skruva i en glödlampa?
Svar: Det var faktiskt inte roligt.

Alla vet att det är viktigt att skratta. Det är nyttigt och bör göras ofta. Man hanterar stress och motgångar bättre om man skrattar. Lite småkul har man kanske emellanåt men helt ärlligt, sådär värst kul så att man slår sig på knäna har man ju inte till vardags precis. Är det kanske därför det verkar vara så i ropet att bli road? Överallt läser jag om humor- och nöjeskvällar. Riktiga tokar går på skrattkurser och alla andra då? Ja de verkar gå på ståupp. Det finns klubbar för skratt i var och varannan stad, på Babel i Malmö ska det vara humorgala och i höst ska det till och med ståppas på nation. Jag läser med förundran om detta.

Vad är det med denna form av humor som gör det så populärt nästan 15 år efter att *Seinfeld* och *Släng dig i brunnen* sändes på teve? På jobbet pratas det om *Parlamentet* (alla älskar Björn Gustavsson) och om *Grillad* (ingen verkar gilla Thomas Järvheden direkt men roastingen på Berns går bättre).

SVEN SVEBAK, PROFESSOR vid neuromedicinska institutet på universitetet i Trondheim och en av de första i världen som forskar om humor, konstaterar att humorn beskriver hur någon är. Det är så tätt kopplat till våra erfarenheter och sociala koder att det finns lika många olika sorters humor som det finns människor.

Är det nyckeln till varför ståupp verkar vara den rådande humortrenden? Den bygger på den grundläggande förutsättningen att vi alla delar samma koder.

Ståupparen delar in oss i fack för att sedan kunna driva med oss. Vi är kvinnor och män, smala och tjocka, modiga och fega, smarta och dumma. Och oavsett vad just du eller jag är så kan vi relatera till det. Ståuppen tränger in överallt. Denna höst tar den sig tydligen ändå in i de akademiska kretsarna.

SJÄLV ÄR JAG urusel på att dra skämt men tack och lov finns det de som har humor som yrke. Jag tänker att det kanske är bättre att de gör jobbet och så lyssnar jag. Jag tänker bege mig till en ståuppafton och se med egna ögon vad det är som händer på dessa kvällar. Tänk om det är som en humorsekt och sen kommer jag gå runt och skratta och dra konstiga skämt i tid och otid?

På café Athen har ståupklubben *Prickprick* nypremiär. Jag är ute i god tid. Vill ha en bra plats så jag kan iakttä ordentligt. Bakom mig slår sig ett sällskap ner där en av killarna visst är något av en ståupp-veteran och *Prickprick*-fan. Han drar vad som verkar vara moderna klassiker från förra ståupp-säsongen i den allmänna yran. Han är med andra ord förtjust. Självet jag inte var jag ska ta vägen. Fundarder på det där med humor som ett sätt att umgås, som ett kollektivt uttryck. Undrar vad grejen med det är.

BLIR DET ROLIGARE om man skrattar ihop? Svebak svarar att humorkänslan förstärks när

man upplever den med andra. Man får alltså en känsla av att ha ännu roligare om man ser att de omkring en skrattar. Svebak säger att det egentligen är tillräckligt att man känner sig rolig inuti men att kunna dela detta med någon genom att skratta tillsammans förstärker säkert upplevelsen.

Men jag känner mig ju inte ens det minsta lilla rolig inuti, hur ska det här gå? Tänk om jag inte skrattar. Tänk om det inte hjälper att det är fullsatt och alla andra skrattar? Blir det pinsamt

då? Måste jag verkligen skämmas om jag inte har roligt?

SLUTLIGEN ÄNTRAR *Prickprick* scenen och efter att ha börjat med att häna publiken och säga att vi är slöa gissar jag att det kommer igång. Det är katastrofalt plägsamt. Folk klappar i takt till pianot som introducerar de olika "komikerna". Jag tänker gruppsykos. Skämtet är låga och elaka. Men framför allt inte roliga. Jag drar på munnen när en av deltagarna säger att han ska lansera ett Alfapet för dyslekti-

ker och kalla det "Aflatep". Det är enda gången jag ler. Killen bredvid mig är lika kall som jag. Han ler inte ens. En ganska ölhög herre i främre raden skrattar däremot ohejdat åt ett porrskämt som ingen annan verkar begripa. Han skrattar åt allt visar det sig sedan, så han kanske inte heller fattade porrskämtet. Jag skrattar i alla fall inte. Tänk om jag inte har någon humor?

Svebak har utvecklat ett test för att rent konkret mäta en persons sinne för humor och han lanserar ett Alfapet för dyslekti-

det faktiskt finns de som får låga eller inga poäng alls. Samtidigt finns det också de som får höga humorpoäng men som har en så aggressiv och destruktiv humor att det istället blir en moralisk fråga om huruvida den sortens elaka humor ska ses som dålig eller acceptabel komik.

JAG SKRATTAR INTE en enda gång under ståupp-kvällen men däremot skrattar jag när folk trillar och snubblar. Tänk om jag är en av de få som får noll poäng på Svebaks humortest? Eller

ännu värre, tänk om jag är en sän som har så elak humor att det är oetiskt? Jag blir tröstad av att Svebak säger att det inte finns någon dålig komik. Vad som avgör är konsekvenserna av humorn. Och han har kanske rätt den gode professorn? Tänk om man skulle se på humor på det sättet? Då spelar det ju faktiskt ingen roll att jag tycker att stå upp är drostrist och ganska plägsamt humorbefriat. Det säger mer om mig och om vem jag är än om ståuppen som humorform. De flesta verkade

ha ganska roligt på *Prickprick*. Kanske ska vi med gott samvete fortsätta skratta åt vad det nu är vi finner roligt. Så länge ingen ser oss eller tar illa upp så kan vi skämta om dyslektiker, tjockisar, porrfilmsinspelning och snubblare och skratta tills vi gråter. Och vi har vetenskapliga bevis på att vi har humor. Oavsett hur låg andra må tycka att den är. Det är fritt fram att skratta.

TEXT ANNA SANDBERG
ILLUSTRATION JIMMY BUSSENIUS

Norrländ – ett svart hål i Lund

? Umeå var förhandstippat till att vinna titeln "Europas kulturhuvudstad", men att Lund förlorade var ändå något av en chock för många av den gamla lärdomsstadens invånare.

Inte så mycket för att Lund skulle vara värda att vinna som för att Umeå är en stad som inte finns och därför rimligen inte kunde vinna. Norra Sverige är inte mer än ett svart hål i Lun-

dabornas medvetande.

Under en föreläsning i tyska, då läraren pratade om hur det tyska ordet för Sverige: "Schweden", uttalas, insåg jag hur stort och hur mörkt det svarta hålet är. "Sch" ska uttalas [ʃ], ett ljud som är synnerligen svårt efter-

ERIK ERLANSON

Redigering: Irina Bernebring Journiette

Smultron på scen

? Den vita funkisvillan på Kävlingevägen 51 står i centrum den 4 november på Lilla Teatern i Lund. Smultronstället, som villan döptes till, har med sina inneboende lagt grunden till pjäsen *Smultron*. Teatergruppen GerillaGorillan berättar om ockupationen och de människor som besökte vilan. Pjäsen är skriven av Anna Hellsten och regisserad av Paula Brante och framförs av elever från

bland annat Fridhems teaterlinje. Människorna bakom pjäsen vill väcka tankar kring vad vi människor behöver.

Smultron har premiär på ettårsdagen av rivningen som mynnade ut i Ockupationsfestivalen. Föreställningen är gratis och Smålands serverar fika, men boka plats innan. För ytterligare information, surfa in på ockupationsscenens hemsida.

JACOB HEDEROS

Redigering: Irina Bernebring Journiette

Studsmattan som revolution

? Jag smyger diskret från bokmässeshallarna till Sibyllaluckan. I kön står en viss skribent, ler sarkastiskt mot sitt entourage och säger snett: "Nu skulle Hägglund se oss".

Att kulturfolket hyser svennebananförakt är en sanning med modifikation. Ingen annan yrkeskår dissar inåt lika demonstrativt som kritiker: ursäktar sitt materiella jagande

ducerade vinyl. Fanns det verkligen pappor som satte sig ner och predikade Simon and Garfunkel? Åh, den blå studsmattan som utopi och revolution.

Så småningom får jag syn på Göran Hägg i vimlet. Han flanerar förbi iklädd snitsig kavaj – och ser uppriktigt lycklig ut. Förmodligen på väg till Sibylla.

MATILDA GUSTAVSSON

LUNDAGÅRD NR 7 2009 23